

verhaal zo zwart-wit is, deert de auteur echter niet. Vlasblom komt zonder schroom uit voor zijn sympathie voor de Papoea's en kiest onomwonden partij voor hun trieste lot als zijnde een onder Indonesisch bewind geminachte, gemarginaliseerde en gediscrimineerde bevolkingsgroep. Hij betoont zich daarbij een gedreven man, welhaast als iemand met een missie. Onrecht aan de kaak stellen, recht doen aan de Papoea en diens nationale aspiraties, dat is wat Vlasblom voor ogen had. Het is hem goed gelukt, zij het dat het geschetste beeld te eendimensionaal is.

Door Vlasbloms geëngageerdheid is zoals gezegd van een wetenschappelijk verantwoord werk geen sprake. Van objectiviteit is tevens geen sprake. Daarbij heeft hij ook geen bronnenstudie gedaan (ook niet in Nederland), niets geannoteerd, terwijl hij aan analyse ook geen boodschap heeft. Vlasblom heeft slechts een verhaal willen schrijven, groots, dramatisch en meeslepend. Maar valt hem dit nu euvel te duiden? Me dunkt van niet. Vlasblom pretendeert immers niet een historisch verantwoord werk te hebben willen scheppen. Hij is journalist met een boodschap en is als zodanig te werk gegaan. In die zin verdient zijn boek andere maatstaven en dient het niet langs de historische meetlat te worden gelegd. Dit alles wil overigens niet zeggen dat zijn pennenvrucht in historisch opzicht van geen betekenis is. Integendeel, het is een belangrijk boek. Voor het eerst is de historie van Papoea belicht vanuit het blikveld van de eigenlijke bewoners. Als rode draad fungeert de ontwikkeling van het Papoea-nationalisme. Vlasblom heeft duidelijk gemaakt dat er ondanks alle etnische verschillen tussen de Papoea-stammen al onder Nederlands bewind een embryonaal Papoea-besef is ontstaan, dat door de Indonesische overheersing c. q. onderdrukking sindsdien alleen maar is versterkt en uiteindelijk is uitgemond in een nationaal gevoel en landelijk verzet tegen de Indonesische aanwezigheid. De Indonesische bewering dat de Papoea's niet in staat zouden zijn een natie te vormen omdat hun etnische verdeelheid onderling te groot zou zijn ontkracht hij op overtuigende wijze. Al met al is *Papoea. Een geschiedenis* ondanks de gemaakte kanttekeningen een waardevol boekwerk voor een ieder die zich met dit onderwerp wil bezighouden. Vlasblom heeft een journalistieke prestatie van formaat geleverd en een prachtig, monumentaal eerbetoon aan de Papoea geschreven. Hulde.

Hans Meijer

M. Hooghe, *Sociaal kapitaal in Vlaanderen. Verenigingen en democratische politieke cultuur* (Dissertatie (bewerkt) Rotterdam 2002; Amsterdam: Amsterdam university press, 2003, 240 blz., €24,50, ISBN 90 5356 643 0).

Zowel politici als onderzoekers hebben het verenigingsleven wel opgevoerd als de *deus ex machina* in het democratisch systeem: verenigingen zouden op wonderbaarlijke wijze democratische attitudes genereren bij de leden. Mark Hooghe vindt het hoog tijd om met deze mythe af te rekenen en verenigingen te ontdoen van de 'mirakelstatus' (15) die ze in sommige studies toebedeeld krijgen. In *Sociaal kapitaal in Vlaanderen. Verenigingen en democratische politieke cultuur* toont hij aan de hand van een groot Vlaams bevolkingsonderzoek uit 1998 aan dat niet alle soorten verenigingen een positief effect hebben op de democratische politieke cultuur — dat geldt slechts voor die verenigingen die democratisch zijn. Dat klinkt wel erg voor de hand liggend, maar Hooghe laat in een uitgebreid literatuuroverzicht ook zien hoe de mythe is ontstaan.

Hoofdverantwoordelijke voor de mythevorming is socioloog Robert Putnam. In *Making democracy work* (1993) (her)introduceerde die het begrip 'sociaal kapitaal', dat samenlevingen

in staat stelt effectief te functioneren en doelen te bereiken. Sociaal kapitaal groeit door de aanwezigheid van netwerken, vertrouwen en wederkerigheid in een samenleving. Verenigingen speelden in deze theorie een belangrijke rol in de groei van het sociale kapitaal en van een democratische politieke cultuur (een begrip dat hier in de betekenis van een noodzakelijke voorwaarde, en culturele context voor het functioneren van een democratisch politiek systeem wordt gebruikt en waarvan Hooghe niet goed duidelijk maakt hoe het zich verhoudt tot Putnams sociaal kapitaal). Het verband tussen democratie en verenigingen dat Alexis de Tocqueville al in de negentiende eeuw legde, was nu wetenschappelijk bewezen. Sinds het verschijnen van Putnams boek zijn huizenhoge stapels publicaties verschenen over sociaal kapitaal. Dit onderzoek heeft soms wel wat weg van een Putnam-fanclub, merkt Hooghe op, maar naast de bewondering voor het inspirerende werk van de 'goeroe' (48) is er dus ook kritiek op diens 'veralgemeend verenigingsoptimisme.' (11)

De auteur draagt in dit boek bij aan de theorievorming rond dit thema door een oplossing te bieden voor het vraagstuk of mensen met democratische waarden door verenigingen worden aangetrokken of gevormd. Hij weet aannemelijk te maken dat selectie en socialisatie beide optreden en elkaar versterken: de tevoren door zelfselectie bepaalde normen en houdingen worden binnen een vereniging versterkt. Verenigingen kunnen dus functioneren als een 'leerschool van de democratie', zoals De Tocqueville meende, maar doen dat niet noodzakelijkerwijs.

Naast beantwoording van de hoofdvraag naar de effecten van het lidmaatschap van verenigingen op democratische houdingen en waarden, besteedt de auteur ook aandacht aan thema's als de structurele ongelijkheden in verenigingsparticipatie, de vermeende dalende participatiegraad en politieke passiviteit. Opleiding, sekse en levensbeschouwing blijken de grootste invloed op het participatieniveau uit te oefenen: hoog opgeleide mannen die praktiserend christen zijn, zijn het vaakst lid van een vereniging. De conclusie moet dan ook zijn dat het verenigingsleven hier niet nivellerend werkt: juist omdat de bevoorrechte groepen intensiever participeren, weerspiegelt en versterkt het verenigingsleven de sociale ongelijkheid.

Het grootste bezwaar dat tegen deze studie in te brengen is, is dat Hooghe het begrip democratie nauwelijks problematiseert. Terwijl hij bij de verdediging van zijn these en de ontwikkeling van zijn verklaring zeer zorgvuldig redeneert, hanteert hij de complexe notie van democratische politiek haast nonchalant, waardoor zijn betoog aan kracht inboet. Een stabiele democratie wordt vanuit de theorie van Putnam c. s. zowel gestimuleerd door structurele aspecten van het concept sociaal kapitaal (participatie van burgers aan het politiek-maatschappelijke leven), als door culturele aspecten van sociaal kapitaal (een positieve attitude ten opzichte van democratische waarden). Een eerste probleem blijkt het vaststellen en meten van die waarden. Veel verder dan 'gelijkheid, tolerantie en gelijkberechtiging' (93) en her en der door het boek verspreide kreten als solidariteit, compromisvorming en bereidheid tot samenwerken komt de auteur niet. De democratische attitude van de respondenten werd vervolgens gemeten aan de hand van hun antwoorden op vragen als 'We hebben nood aan sterke leiders die ons voorschrijven wat we moeten doen'; 'Als de mensen minder zouden praten en harder zouden werken, zou alles beter gaan'; 'De gastarbeiders komen hier profiteren van onze sociale zekerheid' en 'Het nastreven van je persoonlijk succes is belangrijker dan te zorgen voor een goede verstandhouding met je medemensen.' (Technische appendix) Het is toch op zijn minst discutabel te noemen om degenen die deze vragen bevestigend beantwoorden zonder mankeren als minder democratisch aan te merken.

Een tweede probleem ontstaat wanneer het belang van de instrumentele functie van verenigingen in het democratische proces benadrukt wordt. Het verenigingsleven zou bevorder-

lijk zijn voor het functioneren van het democratische politieke systeem doordat de verenigingsverbanden de mogelijkheden scheppen tot collectieve actie. Burgers kunnen door hun formele netwerken hun stem laten horen en een betekenisvolle rol spelen in de politieke besluitvorming. Dit is precies wat een vereniging als het Vlaams Belang (voorheen Vlaams Blok) doet, terwijl deze vereniging volgens de eerdere definitie zeer anti-democratisch is. De spanning die ontstaat tussen democratie als ideaal en democratie als praktijk door participatie van niet-democratische groepen is niets nieuws en inherent aan de democratie, maar Hooghe (socioloog, politicoloog en eveneens historisch geschoold) had in dit onderzoek deze problemen op zijn minst kunnen thematiseren en uitgebreider exploreren.

De over het algemeen boeiende studie, die gebaseerd is op eerder gepubliceerde artikelen en een enigszins gewijzigde versie van een sociologische dissertatie betreft, is ondanks het sociaal-wetenschappelijke jargon vrij toegankelijk voor niet-vakgenoten. Over de technische kanten van het onderzoek kan ik niet oordelen, dat hoeft hier ook niet (onder Hooghe's vakgenoten is het boek overigens lovend ontvangen). Bespreking op deze plek is relevant omdat ook het historische onderzoek naar verenigingen door Putnams studie en de brede wetenschappelijke en maatschappelijke interesse voor het fenomeen een sterke impuls heeft gekregen. Deze studie kan dienen als een waarschuwing dat het verenigingsleven niet automatisch democratische waarden produceerde en dat de 'leerschool der democratie' ook klassen had die collectief zakten. Toch lijkt er een verband te bestaan tussen verenigingen en democratie en deze studie kan ook opgevat worden als een aansporing om uit te zoeken hoe de vork precies in de steel zit.

Maartje Janse

H. N. B. Roels, *Toppi's in de tropen. Herinneringen van een hydrograaf aan Nieuw-Guinea (1954-1960) naar een manuscript van ktz. b. d. H. N. B. Roels (1932-1998)*, A. A. Lemmers, ed., met een bijdrage van J. C. Kreffer (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, Den Haag: Instituut voor maritieme historie, 2004, 252 blz., ISBN 90 6707 584 1).

Wanneer er sprake is van het dagelijks werk van een marine zal niet zelden de uitdrukking *silent service* vallen. Deze kan bij uitstek gelden voor het werk van de Dienst der hydrografie: het in kaart brengen van het profiel van de zeebodem in de ruimste zin van het woord. Er zullen zelfs vrij veel mensen zijn die niet weten dat dit zogeheten hydrografisch opnemen ook in Nederland een marinetaak is. De koninklijke marine heeft op dit gebied een grote reputatie opgebouwd; wat het verleden aangaat betreft deze vooral hydrografisch werk in de Indonesische archipel. Dit boek handelt over de laatste periode daarvan, toen Nederlands Nieuw-Guinea het enige deel van de archipel was waar nog de Nederlandse vlag woei. Het was een gebied dat in vele opzichten nog op een zeer lage trap van ontwikkeling stond en waar veel moest worden gedaan om een veilige vaart mogelijk te maken, zeker voor schepen van een wat grotere tonnenmaat en diepgang.

Roels, die twee 'torns' (termijnen) in Nieuw-Guinea diende (1954/1956 en 1959/1961) aan boord van de opnemingsvaartuigen Hr. Ms. *Snellius* en *Luymes*, biedt in deze herinneringen een zeer duidelijke schildering van het werk van de 'opnemer' in een tijdsgewricht waarin men nog niet kon beschikken over hulpmiddelen als geavanceerde onderwatersensoren en computers. Daarnaast schrijft hij interessante dingen over de sociale verhoudingen aan boord en de contacten met 'de wal' binnen de context van wat ik wel het beste een laat-koloniale samenleving kan noemen. De contacten tussen de diverse groeperingen aan boord worden beschreven als zeer